

A hagyomány új ruhája

Pertti J. Anttonen: *Tradition through modernity. Postmodernism and the nation-state in folklore scholarship.* Helsinki: Finnish Literature Society. 2005. 215 p. /*Studia Fennica Folkloristica*, 15./

A modernitás meghatározása, viszonya a nem modernitáshoz, az azt megelőző és az azt követő korszakokhoz sok társadalomtudományi munkában megjelenik, az e köré csoportosuló problémák, kutatások sokféle közelítési módot, modellt képviselnek. Az etnológián, folklorisztikán vagy antropológián belül is egyre nagyobb teret kap a modernitás jelenségeivel kapcsolatos szembenézés, ezek értékelése és a tudományágak által kutatott területek, témák beillesztése az elméleti keretekbe. A Finnországban tapasztalható ez irányú próbálkozások, viták és elméleti fejtegetések részletekben jutottak el a magyar kutatókhoz, tehát nem ismeretlenek az olvasók és a téma iránt érdeklődők számára. Az alábbiakban az egyik legutóbbi ilyen tárgyban született munkát ismertetem. Az írás nem csupán a szerző véleményét, álláspontját tükrözi, hanem a különféle irányzatokat is bemutatja – ennek részletes kifejtését mellőzöm, azonban ebből adódóan nem teszek kísérletet a munka kritikájára, hiszen ezt részben önmaga megadja, nyitottan és érdeklődően tekintve az egyéb álláspontok felé.

A kötet szerzője, Pertti J. Anttonen jelenleg a Turku Egyetem professzora.¹ Az alábbiakban tárgyalásra kerülő témákon túl a rítusok, a népköltészet tanulmányozásával, folklorisztikai kutatómódszertannal és -történettel kapcsolatos témákban kutat. Könyve részben a már korábban megjelent tanulmányait, az általa szerkesztett könyvek bevezetőjét fűzi össze, két nagy kérdéskör, probléma mentén csoportosítva azokat. E problémák több mint egy évtizede foglalkoztatják a szerzőt, doktori disszertációja is ennek kapcsán született meg.²

Tanulmánykötete a hagyomány(os) és modern közti kapcsolattal, a folklór és a szóbeli hagyományok modern korban történő reprezentálásával, tanulmányozásával foglalkozik – olvashatjuk a bevezetőben (7. p.). Ha erre a kérdésre keresi a választ az olvasó, akkor nem csalódik. A vizsgálat keretében először a „modern” és a „hagyományos” modern korban használt, kialakult fogalmát, egymáshoz való viszonyát tárgyalja, majd a folklór politikában, nacionalizmusban és a nemzetállam létrejöttében betöltött szerepét ismerhetjük meg – a finnországi példán keresztül. Már a kötet bevezetőjében érinti azt az általános problémát, mely a társadalomtudomány elméleti, huszadik századra jellemző problémáival foglalkozó kutatókat jellemzi – a modernitáshoz és az utána kö-

vetkező „egyéb” (második, reflexív, globális) modernitáshoz vagy a posztmodernhez való viszonyt. Elismeri, hogy a posztmodern és a mellette való elkötelezettség már meghaladott, de ő ennek mentén gondolta végig a témát, ebbe nevelődött bele, ezért használja és alkalmazza az ehhez kapcsolódó elméleti háttérrel. Ez nem zárja ki azt, hogy a kötetben találkozzunk a posztmodern kritikájával. Valójában nem adja meg a „modernitás” általa is elfogadott definícióját, azonban a támogatót és kritizált, fenntartással fogadott elméletek, kutatók álláspontjait ismertetve az olvasó megalkothatja az Anttonen-féle modernitást.

A „hagyomány”, a „tradíció” és a „folklor” fogalmához természetesen elsődlegesen a folklor felől közelít Anttonen, elismerve azt, hogy a tradíció koncepciójával a néprajz, az antropológia, a szociológia, valamint a történeti kutatások rengeteget foglalkoztak. Felhívja a figyelmet arra, hogy a folkloristák szótárában gyakran szerepel a „hagyomány”, azonban a tudományos elemzések kevésbé fókuszálnak magára a fogalomra, annak történetére, újfajta jelentésére. Anttonen kiindulópontja az, hogy a „hagyomány” koncepciója elválaszthatatlan a „modern” koncepciójától és tapasztalatától. A két dolgot egymás ellentétéként fogják fel, és a kulturális folytonosság és történelmi minták modern metaforájaként is értelmezhetők. A klasszikus „dogma” szerint a modern lerombolja a hagyományt, a tradicionális értékeket, gyakorlatokat, azonban a modern maga is tradíciót teremt, és a tradíciót valamilyen szinten a modern „termékévé” teszi. A két szféra közt azonban közvetítőkre van szükség. A kötet választ ad arra az – Anttonen által is feltett – kérdésre, hogy a hagyomány körül kialakult elméletek, gyakorlatok alapvető létrehozói a hordozók vagy inkább a hagyomány témakörébe tartozó jelenségek tanulmányozói? Figyelmes olvasás után kiderül, hogy a folklor, a tradíció jórészt a kutatókon, a gyűjteményeken és a nacionalizmuson, a politikán keresztül kapja meg a jelentését – a hagyomány *képviselőinek* jelentése ezeken a szűrőkön már nem jut át (és talán nem is jegyzik le). A szerző konstatálja, hogy a „hagyomány” és a „folklor” fogalma gyakran szinonimaként jelenik meg. Elzárkózik a folklor tudomány végének víziójától, hiszen az általa is javasolt és bemutatott újfajta értékelési, kontextusba helyezési mód a folklorisztika, az etnográfia megújulásának egyik módját jelentheti. „Mivel a nonmodernitás csak a modernitás másságaként értelmezhető, a nonmodernitásról szóló beszédek egyszerre a modernitásról való modern diskurzusok. Ezért a cím: tradíció a modernitás tükrében (?)” (14. p.)

A *Nem modern modernsége* címet viselő első fejezet tekinti át a hagyomány és a modern kapcsolatát, elméleti háttérét. Anttonen a posztmodern filozófia társadalomtudományokban megjelenő alakjait és azok gondolatait tekinti át, elsősorban a valóság társadalmi megkonstruálásának szempontjából. A posztmodern elsősorban a modern kritikájaként megjelenő „irányzatnak” tartja, mely alapvetően a posztindusztriális (vagy információs) társadalom és a késő kapitalista kultúra leírását adja meg. Úgy gondolja, hogy a posztmodern véget vetett a totalitásra törekvésnek, a határok rugalmasabbá és megkérdőjelezhetőbbé váltak (mind a társadalom, mind a tudomány tekintetében). A folklorisztikai és antropológiai kutatások területén elengedhetetlenné vált a reflexió alkalmazása. A modern fogalmát időbeli kategóriaként és történelmi „koncepcióként” határozza meg, mely elválk az azt megelőző kortól, és változást jelent ahhoz képest. A két oldal csak az egymással folytatott párbeszédben érthető meg (modern szemben a premodernnel, a régivel, az antikkal, a konzervatívval, a tradicionálissal stb.). A kettő

viszonyának történeti áttekintését adja, ebben a szembenállásra és a másságra hívva fel a figyelmet, és hangsúlyozza, hogy a modern alapvetően nyugati kategória, nyugati export. Ebben a modellben feltűnő a centrum-periféria viszony, illetve az Európa-centrikusság, a kultúrák különbözőségének dominanciája – ezáltal bevezeti a modern térbeli kategóriaként való alkalmazását is. Ezáltal a tradicionális a fejlődés egy korábbi fokát jelenti, így a modern nacionalizmus tárgyává és alanyává is válhat egy időben. A 19–20. században egyre inkább körvonalazódik az, hogy az autentikus dolog nem a modern korban és térben, hanem az egzotikus, gyakran idealizált terekben, időben keresendő. A hagyományos és a modern fehér-fekete típusú szembeállítás már megkérdőjeleződött (Giddens, Appadurai és Bauman hozza példának), ezt Anttonen is hangsúlyozza, azonban kiemeli a tradícióval kapcsolatos azon elképzelést, mely szerint az megvédi a társadalmat a fejlődéstől, a modern időben (és szellemében is) követi a tradíciót. Az alapvető változást abban látja, hogy a kollektivitást az individualitás, a vallást a ráció váltja fel. Mindenesetre a hagyomány történeti forrásként is kezelendő, nemritkán az örökség fogalmával azonosítható.

A tradíció, tradicionális fogalmával kapcsolatban két, az egész munkán végigvonuló ideológiai megközelítést határoz meg, alkalmaz: a premodern megközelítés a hagyomány felől szemlélt modernhez alapvetően pozitívan áll, fejlődésnek tekinti a változásokat, míg az antimodern irányzat elutasítja a modernitást, és teljes mértékben szemben áll vele. A premodern irányzat alapvetően a szociológia keretein belül talált tudományos támogatottságot; ebben a felfogásban a modern ott kezdődik, ahol a hagyományos véget ér. A folklór és antropológia felőli megközelítésmódban a tradíció alapvetően a szóbeli kommunikáció alapuló társadalmi és kulturális rend, mely szemben áll a modern társadalommal, ezáltal kezdetben a folklorisztika leginkább antimodernnek tekinthető. A folklorisztika, a hagyomány kutatói részéről már a kezdetektől állandóan jelen van az elveszettség érzése, az eltűnés félelme, az utolsó óra víziója. Ebből adódott a folklóranyagok összegyűjtésének kényszere, miáltal megteremtődtek az intézményes gyűjtemények, illetve a gyűjtők által definiált hagyomány fogalma, rendszere. A folklór a feldolgozás, értelmezés után írásos formában válik ismertté, kutathatóvá – tehát megváltozik a természetete. A folklór kutatásának megjelenésekor a kutatók már egy eltűnőben lévő jelenséget kerestek, máig jelen van az „elveszett” közösség megőrzésének igénye a hagyomány ápolásában és kutatásában egyaránt. Az eltűnéstől való félelem alapvetően a tradícióhoz kötődik, hiszen a hagyomány háttérbe kerülésével eltűnnek bizonyos közösségi formák, jelentések, autentikusság, ám a modernitás is kitermeli a maga eltűnőben lévő jelenségét, jelenségeit (más szóval hagyományát). A folklór kutatása nem csak nosztalgikus lehet, hanem a modern kritikáját is adhatja (például az elidegenedéssel szemben). A modernitás megtapasztalásának alternatív módjai állandó kulturális áramlatot hoznak létre a centrum (modern) és a periféria (tradicionális) között, az eltűnt(nek vélt) közösségek újratemtését, felélesztését jelentheti a folklór egyes elemeinek beemelése a modern élet eseményeibe, jelenségeibe.

A modern kor dominánsan jelen van az utóbbi fél évszázadban megjelenő jelengkutatásokban, Dundes értelmezésében újra kell gondolni a nép fogalmát, és a folklór jelenségeit csoporttevékenységként kell felfogni, ezáltal a modern társadalomban is vizsgálható, fellelhető. Lauri Honko a folklór társadalmi funkcióját emeli ki, tehát ezek segítségével túl lehet lépni az utolsó óra félelmén (ahogy ezt Anttonen [1998] is teszi egy püspök

esetével kapcsolatos tanulmányában) és az antimodern irányzat árnyékából. A folklór vizsgálatának tárgya kiszélesedik, a modern formák kutatása is beindul (ebben úttörő szerepet játszik Bausinger), ez azonban másodrangú folklórként jelenik meg, az elsőrangút még mindig a modernitáson kívüli, előtti világ jelenti. A posztmodern szemüvegén keresztül szemlélt világra a kulturális pesszimizmus, a hagyományos keretek felbomlásából adódó káosz, a fejlődés helyetti háborúk jellemzőek, a tömegfogyasztás és elmagányosodás dominál, illetve a társadalom intézményének végét vetíti előre. Ez a folyamat a kulturális másság idealizálásához vezet, melynek egyik képviselője lehet a folklór. A sztereotípiák ellenére a folkloristák is éltek, élnek a technika adta lehetőségekkel saját kutatásaik érdekében, illetve szembesültek a kultúra (és ezen belül a folklór) árucikké válásával. A népi és a tömegkultúra fokozatosan elvált egymástól; különbséget a spontaneitás és a felülről érkező elemek közt tapasztalhatunk. Noha a folkloristák nem mindegyike fogadta el a posztmodern nézeteket, a folklorisztika az antimodern irányzat oldaláról fokozatosan a premodern felé közelít(ett).

A könyv második fejezete a *hagyomány, a modernitás és a nemzetállam* viszonyát tárja elénk, különös hangsúllyal a finn példán. A nacionalizmus és a nemzetállam kialakulásával kapcsolatos viták két nagy táborra oszlanak, az egyik azt vallja, hogy a nemzet konstrukció, míg a másik szerint valós történelmi folyamat eredménye.³ A nagy általánosságok mellett azonban a helyi esetek alátámaszthatják vagy éppen megingathatják a fennálló viták egy-egy elméletét, elképzelését. Hagyomány és nemzetállam viszonyában Anttonen a folklórt egyfajta nacionalizált antikvitásként fogja fel, hiszen a hagyomány a múltról beszél, ezért fontos szerepe van a jelen megértésében, megformálásában is. Ez a folklorisztikát nemcsak modernné, hanem adott esetben politikai és retorikus tartalmúvá is teheti. A folklór (népi hagyomány) adott területek feletti uralom igazolásához, a nemzeti kultúra megalkotásához is meghatározó segítséget nyújthat. A *nationness* a modern politikai diskurzusokban normává vált, a nacionalizmus pedig a premodern és modern közti fontos választóvonalként jelenhet meg. A modern nacionalizmus új társadalmi rendet és léptéket jelent a korábbi közösségekhez képest. A modernitás és tradíció koncepciója alkalmas a modern kor nemzetállamaiban megjelenő menekültekkel, emigránsokkal kapcsolatos különbségek értelmezésére, magyarázatára. A nemzetállam (és ezáltal a standard határok) létrehozása lehetővé tette a lokális és transzlokális közti különbségtételt, a nemzeti egységen belüli regionalitást. A nemzeti kultúra egysége szempontjából a régebbi korokra visszavetített mítoszok, legendák létrehozásában a folklór is meghatározó szerepet játszhat. A belső etnikai csoportok a hagyomány hordozói lehetnek; ez a folytonosságot, a politikai szuverenitást is bizonyíthatja, biztosíthatja.

A nemzetállam létrehozása során a középosztály az alsóbb rétegekre támaszkodva megteremti a nemzeti egységet, melyben a folklórjelenségek a nemzeti örökség részei, és megtörténik a „nép” újrafelfedezése. A folkloristák ennek megfelelően a nemzeti specifikumot keresték, aminek következtében kialakultak a nép által előadott, a nemzet nevében szóló nemzeti szövegek. Ez azonban nem nemzeti fejlődés eredménye, hanem tudományos gyakorlat. A szóbeli hagyomány csak akkor válhat nemzetié, ha leíródik vagy megőrződik valahol. A folklórkutatások és a nacionalizmus közti kapcsolat több európai országban is megfigyelhető. Köngas-Mandalát idézve: „Az antropológia a kolonializmus szülötte, a folklór a nacionalizmusé.” (90. p.)

A nacionalizmus az adott nemzet kulturális egyneműségét, egyneműsítését, a bel-

ső különbségek eltűnésének tudatosítását jelentheti. A folklorista gyakorlatilag a hagyományos és a modern világ között közvetít, de nem áll(hat) a hagyomány pártjára, hiszen a modernben nevelődik fel. „A hagyomány halála a nemzet életét jelenti.” (93. p.) A folklor és a modern közti paradox helyzet feloldásának egyik módja lehet az új jelentések, változatok, felhasználási módok keresése, eredendően azonban ezt az „archiváló stratégia” jellemzi. A nacionalizmus azonban Anttonen felfogásában nem egy örökké tartó, végleges állapotot eredményez, hiszen a modern korra jellemző, etnikusan integrált nemzetállam (ennek megfelelően a térbeli identitás) a transznacionalizmus, a globalizáció, a gazdasági változások következtében átalakulhat. Multikulturális és multietnikus társadalmak vannak kialakulóban, a kulturális „tájkép” megváltozik. Európában párhuzamosan folynak az integrációs és dezintegrációs folyamatok (EU-hoz való viszony, etnonacionalizmus).

Felmerülhet a kérdés, hogy mi léphet a nacionalizmus helyébe. Anttonen nem ad erre teljes mértékben kielégítő választ, csak felvázolja a lehetőségeket, de a kérdés mindenképpen a könyv egyik kulcsa. A régió fogalmát, „terét” emeli ki, azt a régiót, melyet eredendően a nacionalizmus segítőjének (integrálóerővel bír) és gátlójának (szuverenitás) egyaránt értelmezhetünk. Az Európai Unió keretein belül a szuverenitás új értelmezést kapott, melynek értelmében a nemzeti szimbólumok is felértékelődhetnek. A szerző felveti az európai öntudat és az európai identitás közti különbségeket, kiemeli, hogy az európaiság gyakran a nem európai példák ellenében definiálódik. Úgy gondolja, hogy a félelem az európai integráció egyik összetartója, az egymásnak adott biztonsági (gazdasági, katonai) garanciák a fenyegetettségől való védelmet jelentik. Az Európában történő változások a tudományok számára is új témákat, problémákat kínáltak (kulturális identitás, etnicitás, etnikus identitás, a határok kérdése). A változásokat jelzi, hogy a kultúrákat, az etnikumokat már nem tekintik a korábbihoz hasonlóan homogén és objektív rendszernek, a köztük lévő határok rugalmasabbak, és rájuk a hibriditás jellemző. Kialakult az a nézet, hogy a térbeli struktúrák társadalmilag konstruáltak, az identitás párbeszéd által teremtődik meg, és a kulturális identitás jelenthet politikai hovatartozást is. Ebben a folyamatban a kollektív szimbólumok és a hagyomány a kulturális kontinuitás reprezentációjává váltak, nemritkán morális célzattal. Az identitás koncepciója a folklorisztikai és etnológiai diskurzusokban is megjelent, a megközelítésből azonban a legtöbbször kimaradt a politikai indíttatás, a politika szerepének vizsgálata.

Az utóbbi időben azonban a kulturális identitás koncepciójának és a tradíciónak politikai természetéről egyre több reflexió született, ugyanígy a folklor kutatások politikai természetéről is. A folklor adott esetben konfliktus kifejezője, politikai és társadalmi visszavonulás eszköze is lehet. Anttonen amellett érvel, hogy a hagyomány autentikus vagy kitalált típusú osztályozása helyett annak politikai, szelektív és morális természetét kell vizsgálni. Kiemeli, hogy napjaink harcai, csatái nem csupán területek és hatalmak, hanem kulturális identitások közt is zajlanak. A nemzet és az állam fogalma, gyakorlata a folklorisztikában például elkülönül, hiszen a kulturális identitást nem politikai egységhez, hanem nemzethez, etnikus csoporthoz kötik. Az állam intézménye a politikai és területi identitás kialakításában aktív szerepet játszik, a folklorisztika felőli ellenzése annak tudható be, hogy a folklor a modern állam ellenpontjaként jelenik meg, de nincs a modern nemzet ellenében.

A lokalitásról beszélve a szerző a kultúra deterritorializálására hívja fel a figyelmet,

ami a kultúrák kisebb mértékű helyhez kötöttségét jelenti; egyre inkább kölcsönös összekapcsolódásokkal találkozhatunk. A globalizáció és a nacionalizmus kapcsán a nemzeti típusú társadalmi keret meglazulásáról tesz említést Anttonen, illetve a globális közönség fogalmával ismerkedhetünk meg. A globalizáció egyesek szerint a modernitás posztmodern után jövő új korszakát jelenti. A két jelenség közti kapcsolat kétféleképpen jelenik meg, az egyik szerint a globalizáció a kulturális különbségek eltűnéséhez vezet, a másik szerint deterritorializáció történik. A változások ellenére a nemzetközösség, nemzeti terület még mindig a társadalmi identifikáció legfontosabb dimenziója. A nyelv-kultúra-állam hármassága nem tűnik el egyik napról a másikra.

Napjaink északi országainak irányelveiről, jelenségeiről beszélve nehezen tagadhatók a 19. századi alapok, a nemzeti mozgalmak és az államépítő folyamatok. A tényleges megértéshez szükség van a „romantikus” vagy etnikai nacionalizmus felülvizsgálatára, szerepének felderítésére. Ennek – a könyv hosszú, az olvasót teljes mértékben kielégítő elméleti bevezetője után – a finn példán keresztül gyakorlati alkalmazását adja Anttonen. A finnországi betelepülők, bevándorlók történelmi áttekintése után megtudhatjuk, hogy a legutolsó hullám az 1980-as években indult meg, és a finnek a kialakult állapotot heterogenizációs folyamatként fogják fel, ami azt feltételezi, hogy az ezt megelőző állapot számukra homogén volt (ezt bizonyítják a beszélt nyelvre, a felekezeti hovatartozásra vonatkozó statisztikák is). A folyamat felszínre hozta a kisebbségekről való beszédet (svédek, lappok, romák, zsidók, régi és új oroszok).

A kulturális és nemzeti homogenitás általában a nemzetállam létrejöttének egyik feltétele, célkitűzése. Hogyan alakult ez Finnországban, hogyan vált látszólag monokulturális országgá? Mivel szemben definiálódott a finnség? A 19. századi nemzetépítés a lett és észti folyamatokkal párhuzamosan zajlott, a hasonlóságok ellenére azonban a finn példa másképpen alakult, mint a másik kettő. A Herder-féle nacionalizmus meghatározóvá vált a finnek esetében (a nemzeti kultúra az alsóbb osztályok, a nép orális hagyományában testesül meg), ezért a folkloristák által összegyűjtött anyag a nemzeti szimbólumok, a kollektív identitás létrehozásában, kialakításában fontos szerepet játszott. Finnországban a finnség kategóriája a finnül beszélőket foglalta/foglalja magában, ezáltal kulturális és biológiai alapokra helyeződött a nemzet fogalma. Ez az etnikus-genealógiai és a polgári-területi nemzetkonceptió keveréke. Finnország esetében az állampolgárság és a nemzetiség szoros kapcsolatban van egymással. A felállított etnikus-genetikus-nyelvi nemzetkategórián kívül állókat idegennek tekintik, azonban a máshol élő nyelvi rokonokkal szoros kapcsolatot alakítottak ki, létrehozva egy úgynevezett „finn törzset”. A területi alapon hozzájuk kapcsolódó lappokkal csak a nyelvi rokonságot ismerik el. A kizárás oka a nomadizmusban keresendő, ezt azután a folkloristák hozzáállása is erősítette, miszerint csak a földműveléssel foglalkozóknak van történelmük és politikai szervezetük, illetve abban a tényben, hogy a *Kalevalában* ellenséggént jelennek meg. A lapp (számi) identitás a finn komplementerének felel meg, a „mi” kisebbségünként definiálható. Ezzel szemben a karéliek központi, szimbolikus helyzetben vannak a finn nemzetalkotáson belül. Ők adták a finn nemzeti eposzt, a *Kalevalát*. A lappokhoz hasonlóan ők is a természetben élnek, hagyományos életmódot folytatnak, ez a kultúra azonban a (modern) finnek függetlenségét biztosítja, bizonyítja; a finnség aranykorát idézik fel és jelentik.

A finnugor rokonság kutatásának fellendülésével párhuzamosan a rokonok keresése Finnország földrajzi határainak megrajzolását is szolgálta (például Karélia orosz terüle-

tei is a finnekhez tartoznak). Karélia jelenleg is a finn nemzeti nosztalgia és turizmus kitüntetett helyszíne, múltorientált területe. A svédekkel való kapcsolat meghatározó volt a nemzetállam kialakításában – a svédek a nyelvi másságon túl a magasabb társadalmi osztály képviselői voltak a finn történelemben, a svéd nyelv a 19. században államnyelv volt, ezért sok finn adoptálta azt. A finn nemzetalkotás fontos eleme volt az oroszoktól és a svédektől való különbözőség hangsúlyozása. A finnség kategóriájának létrehozása egy olyan nemzeti kultúrát feltételezett, mely csak finn elemeket tartalmaz. A 19. században létrejött a herderi és hegeli alapokon nyugvó fennomán⁴ nacionalizmus (a nemzeti szellem, a heroikus őskor kialakításához a *Kalevala* megfelelő alapot adott). Eszerint a finn nemzet (vagy jogelődje) már ősidők óta, az állam létrejötte előtt létezett, természetes fejlődés eredményeként jött létre. A nemzetet a közös genealógia hozta létre, nem politikai szervezet. Ezen elképzelés eredménye a homogenizációs hatás. A fennomán nacionalisták szerint a finn nemzet létrehozása a svédül és finnül beszélők és a területen élő osztályok, rétegek politikai integrációját jelentette. A helyi hagyományok a nemzeti partrimónia emlékeivé váltak, innen ered a mai helyzetet jellemző homogenitás. A nemzeti egység szimbólumaként definiált *Kalevala* viszont inkább a nemzeti egység hiányát sugallja egyedülállóságával. Mivel a finneknek nincs írott történelme, ezért a kulturális identitás megteremtésében a nyelv, a folklór segítheti annak létrehozását. Az Anthony D. Smith által kialakított vertikális és laterális nemzeti identitás közül a finnekre az előző jellemző, mely az anyanyelvi és kulturális egységre épít (Branch 1999:12). Az 1917-es függetlenné válás fordulata visszatérést jelent a svéd és orosz kolonizáció előtti önálló, finn nyelvű prehistorikus nemzethez. Ez a felépítettség más, írásos történelem nélküli kis népeknek is példával szolgálhat. A folklór kompenzálja az írott források hiányát, a gyűjtemények pedig a nemzeti egység szimbólumát teremtik meg. A finn példa azt sugallja, hogy a nemzetállam mint a modernitás és demokrácia forrása európai mintákat hoz létre, európai eredetű. Ez ellentételezheti a perifériára szorult északi népek súlyát Európán belül, amelyek nem bírnak olyan szimbolikus jelentéssel, mint például a görögök.

A svédek és az oroszok finnekkel szembeni ellenséges viselkedése tudományos körökben ma már vita tárgya. A fennománia atyja, Snellman hangsúlyozza, hogy a fennomán nacionalisták is svéd ajkúak voltak, szimbolikusan azonban a „nép” (a finnek) felé fordultak. A nacionalizmus folyamatában a finn folklór egyszerre jelentette az ősi történelem és a modern finn irodalmi nyelv és civilizáció alapját. A folklór hagyománya egyszerre szolgálta a finn történelmet és a jövőt. A folklórisztika az összegyűjtött anyagot politikai szimbólumként (is) használta, a fennománok mozgalmá pedig úgy gondolta, hogy a hagyományokat biztosító „nép” érdekeit képviseli, hiszen jól ismeri őket. A *Kalevala* nemzeti szimbólummá válásának fontos oka volt, hogy a nemzeti közösség felfedését, újralfedezését jelentette. Az itt megjelenő eredetmítosz Finnországot veleszületett nemzeti egységként tüntette fel, ezért Lönnrot olyan mitikus konfliktusokat írt le, melyeknek történelmi jelentőséget tulajdonított. A keletre mutató finnugor rokonság felfedezése lehetőséget adott egy új eredetmítosza.

A történelmi rekonstrukció és a történelem mint a jelenkorban való múltkonstrukció közti kapcsolat vizsgálata jegyében Anttonen arra hívja fel a figyelmet, hogy a nemzetállam létrejöttével kapcsolatban él egy olyan álláspont is, mely szerint Oroszország és a finn terület között szerződés kötött, tehát nem csatolt terület volt a birodalmon belül.

Ezért a finn nacionalista mozgalomnak nem kellett állami egységért küzdenie, mert az akkoriban már létezett. Ebből következően saját történelméért küzdött, ebben kereste a modern nemzet alapját. A finn esetben a politikai intézmények, ezek funkciói helyett a szóbeli hagyomány és praktikák adták a folytonosság kontextusát. Az így megjelenő történelem a finn példában a nemzet önmagáról alkotott narratív vagy történelmi imázsát jelenti, melynek valódi alapja a folklór és a nyelvészet. A megalkotott antikvitás segítségével a finn nép tovább tud lépni, modernné válhat, ellentétben azokkal a népekkel, amelyek a múltban, a hagyományban és a fejlődés visszautasításában élnek (például a lappok, a karéliaiak). Martti Haavio olvasatában a karéliai és az inkeri hagyomány eltűnése a nemzetállam fejlődése szempontjából győzelemnek tekinthető. A kis népek számára a történelem az őslakos-tradíciók kontinuitását jelentette, ebből adódóan fennáll annak veszélye, hogy a történelem létrejöttével, a modernbe való belépéssel elveszítik történelmüket és jövőjüket. A folklór a más finnugor népekkel való összehasonlítás eszköze is volt, aminek következtében a finnek modernsége igazolódott. Anttonen úgy gondolja, hogy munkájával elég érvet mutatott be amellett, hogy a folklorisztikával, folklórral kapcsolatos, akár szimbolikus, akár a politika felől közelítő érvelések, viták azokat az utakat jelzik, melyek a hagyományt mint a nem modern és a modern kulturális termékét szemlélik, amely nemcsak a modernitáson keresztül érhető el, hanem ezen keresztül is képzelhető el.

A tanulmánykötet szervesen illeszkedik a Studia Fennica sorozatban megjelent problémafelvetésekhez. Érintőlegesen ezekben a munkákban is találkozhatunk a fentiekben bemutatott témákkal, Anttonen is rendszeresen hivatkozik az itt publikált írásokra. Kiemelném a nemzeti identitásra, etnikus különbségekre, nemzeti történetírásra fókuszáló *National History and Identity*, valamint a *Creating Diversities* című könyveket, melyek az Anttonen által is érintett lappok, karéliaiak helyzetébe adnak részletesebb bepillantást. Úgy gondolom, hogy ha a sorozatra – melynek létrehozásában Anttonen is tevékenyen részt vett – mint koherens egésze tekintünk, akkor nagyon szépen kirajzolódik a finn folklorisztika, etnográfia és a háttudományok hozzáállása a modernitás és nemzet kapcsolatához, témájához. Anttonen a finn és a nemzetközi kutatások közös olvasatát adja, ezáltal nagyobb keretbe helyezve egy, a modernitás és hagyomány kapcsolatában mintegy perifériának tekintett, látszólag homogén nemzetet.

JEGYZETEK

1. Anttonen 1987-ben végzett a Helsinki Egyetemen, finn és összehasonlító folklorisztika szakon. Melléktárgyai voltak az angol filológia, a vallástudomány és a finnugrisztika. PhD-tanulmányait a philadelphiai Pennsylvania Egyetemen végezte. 1991–1995 között a Nordic Institute of Folklore intézet munkatársa volt, 2001 óta a Finn Tudományos Akadémia kutatója, 2006-ig ki-nevezett professzor a turkui egyetemen, a Kalevala Intézet vezetője (<http://www.hum.utu.fi/folk/pertti.html>, a finn szöveg fordításáért köszönet illeti Szarvas Zsuzsát).
2. Disszertációja a tradíció és a modernitás elméleti és gyakorlati kérdéseivel, illetve a van Gennep-féle átmeneti rítusok elméletének alkalmazásával foglalkozik az inkeri házassági szokásokban.
3. Erről és a nacionalizmuselméletekről bővebben Kántor 2004.
4. „Fennomán vagy fennomán, finn-rajongás. Így nevezik Finnországban azt a nemzeti irányú művelődési és politikai mozgalmat, mely a nagyfejedelemségnek Oroszországgal történt egyesülése (1809) után keletkezett, s arra törekszik, hogy a svéd nyelv és műveltség helyébe min-

den téren a finn nemzeti elem kerüljön.” A fennománia mellett kialakult az úgynevezett svéd-mánia (svédrajongás), mely hasonló célokat tűzött ki, mint a fennománia, csak éppen a svéd többséget hirdetve. (Bővebben lásd: Fennománia 2000.)

IRODALOM

ANTTONEN, PERTTI, J.

1998 One martyr, two pilgrimages: The commemoration of a 12th century bishop as a spiritual movement in the late 20th century. *Acta Ethnographica Hungarica* 43(1–2):1–16.

é.n. Pertti J. Anttonen személyi oldala a Turku Egyetem Folklor Tanszékének weboldalán: <http://www.hum.utu.fi/folk/pertti.html>. (Letöltés: 2006. március)

BRANCH, MICHAEL

1999 Introduction. *In National history and identity. Approaches to the writing of national history in the North-East Baltic region nineteenth and twentieth centuries.* Michael Branch, ed. 11–16. Helsinki: Finnish Literature Society. /*Studia Fennica Ethnologica*, 6./

FENNOMÁNIA

2000 *In Pallas Nagy Lexikona.* (CD-ROM) Bp., Avignonet Kft. /*Arcanum Digitéka*/

GIOLLÁIN, Ó DIARMAID

2003 Tradition, modernity and cultural diversity. *In Dynamics of tradition. Perspectives on oral poetry and folk belief.* Lotte Tarkla, ed. 35–47. Helsinki: Finnish Literature Society. /*Studia Fennica Folkloristica*, 13./

KÁNTOR ZOLTÁN

2004 Nacionalizmus és nemzet. *In Nacionalizmuselméletek.* (Szöveggyűjtemény.) Kántor Zoltán, szerk. 7–17. Budapest: Rejtjel. /*Rejtjel Politológia Könyvek*, 21./

PEREGI DÓRA

é.n. Az inkeri finnek története. Internetcím: <http://ludens.elte.hu/~briseis/finnugor/egyestort/inkeri.html>. (Letöltés: 2006. március)

SIKALA, ANNA-LEENA

1998 Etnikus hagyományok és átalakuló társadalmak. (Az identitás keresése.) Internetcím: <http://www.folkline.hu/kiadvanyok/siikala.html>. (Letöltés: 2006. március)

SIKALA, ANNA-LEENA – KLEIN, BARBO – MATHISEN, STEIN R.

2004 Creating diversities. Folklore and the politics of heritage. Helsinki: Finnish Literature Society. /*Studia Fennica Folkloristica*, 14./